Vår kristne og humanistiske arv - hva slags folk blir vi av det?

Taler
Jonas Gahr Støre

Dato
21 mai 2014

Sted
Trondheim

Omstendigheter
Bispemøte

Kjære bispemøte, kjære gjester og inviterte, kjære alle sammen,

Takk for at dere vil låne meg øre. Takk for at dere inviterer en stortingsrepresentant fra Arbeiderpartiet og første nestleder i finanskomiteen til å snakke om vår kristne og humanistiske arv ved denne anledningen.

Vi har ulike kvalifikasjoner for å tenke om politikk og samfunn, om tro og tvil. Den viktigste er at vi er mennesker med en ide om hva det vil si å være medmenneske, at vi ønsker å forstå hva fellesskapet betyr for den enkelte - nære fellesskap og større fellesskap.

Jeg vil gjerne begynne med en bekjennelse. Den er ikke om tro, den er om politikk. Men den handler om forholdet til tro. Og det går på at jeg er sterk i troen på at politikk og tro skal holdes godt separert.

Det vil si; vi lever med både tvil og tro, og hva slags tvil og hva slags tro vi har former hva vi mener og hvordan vi handler, også om politikk. Flere som er samlet her i dag brukte et engasjement skapt av tro til å gå aktivt i kamp mot apartheid. Det står det stor respekt av.

Mitt poeng er at menneskene må ta det hele og fulle ansvaret for politikken. De kan verken skylde på en gud eller ta troen til inntekt for politikken. Tony Blair ble en gang spurt om hans tro var å finne i hans politikk; "I don't do God", svarte han. Det er klokt sagt.

Det finnes lange linjer i kristendommens historie i Norge, fra den kom med

både bønn og sverd, via Eidsvoldsmennenes verk for 200 år siden like til i dag. En slik lang linje er at vi i har skilt mellom politikk og religion.

På jorden er det menneskene som skal stå ansvarlig for politikken. Min erfaring, det jeg har sett på reiser til mange land og det jeg har lest, forteller meg at det gjerne går galt i samfunn der religiøse tekster gjøres gjeldende som politiske vedtak.

Så til spørsmålet: Vår kristne og humanistiske arv - hva slags folk blir vi av det?

Jeg liker spørsmålet av flere grunner. Vi snakker om arv, noe vi tar med oss, i dette tilfelle dypt forankret. Vi inviteres til å lete og forstå historien og da må vi langt tilbake. Vi snakker om den kristne og den humanistiske arven, de er altså to, eller kanskje kan vi mene at de henger sammen, det utvider perspektivet, beriker det.

Og til sist, hva slags folk blir vi av det? Jeg gjentar, "blir vi?" Ikke bare "er blitt." Jeg liker at dette er i bevegelse, slik alt annet i historien. "Født sånn eller blitt sånn" spørres det noen ganger. Men "hva slags folk blir vi" åpner for at dette ikke er avgjort, løpet er ikke kjørt, det er håp for menneskene også på jorden!

Vi vet at enhver arv kan forvaltes godt og dårlig. Den kan settes over styr og den kan være byggende. I forhold til den kristne og humanistiske arv så har menneskene et blandet omdømme som forvalter. Arven er med oss på grunn av, men også til tross for menneskers holdninger og handlinger. Vi er feilbarlige, vi gjør feil, vi trenger tilgivelse. Det er jo faktisk en viktig del av arven.

Til saken, jeg er ingen ekspert på feltet, så dette blir mine personlige refleksjoner over arven - og tanker om hva slags folk vi kan bli.

Jeg starter med den historiske konteksten: Kristendommen kommer til Norge i en brytningstid. Handel og kontakt med Europa øker opp mot tusenårsskiftet, nye ideer og tanker introduseres.

Min første refleksjon om arven er denne; det at vi er åpne, at tanker kommer utenfra; vi er i bevegelse som mennesker, som individer og fellesskap, vi tar i mot inntrykk og lar dem prege oss.

Kristendommen rystet og rev i det som samtiden oppfattet som det norske. Det kom en ny gudstro helt fra Midt-Østen. Vi vet det ikke, men kanskje var de gamle guders orden også i ferd med å svekkes, uavhengig av at et nytt tankesett om tro var på vei. Flere nedtegninger om norrøn tro og gudelære er skrevet etter at kristendommen får feste i Norden - og farges naturlig av de nye tankene. Men noe kan ha vært i emning da det første tusenåret ebbet ut.

Så til innholdet, min andre refleksjon er at med kristendommen så trer individet frem på en ny måte både i historiefortellingen og i samfunnsorganiseringen, det skjer ikke plutselig, men en lang forandring er i gang. Fokus på den enkelte - på det enkelte individs verdi, valg, ansvar, muligheter og gudsforhold - det hele står i kontrast til klanssamfunnet der ætten sto så sterkt og ga beskyttelse, men krevde også underkastelse og lojalitet.

Det er omformende helt til vår tid - her lærer vi at forholdet mellom mennesker bygger på likeverd, alle er like for Gud. Muligheten til å overvinne døden er ikke bare gitt til det øverste sosiale laget med krigerske helter, men til absolutt alle; fattige og rike, menn og kvinner. «Her er ikke jøde eller greker, her er ikke trell eller fri, her er ikke mann eller kvinne, for dere er alle én i Kristus Jesus», leser vi. Radikalt med andre ord, likeverd mellom individer.

Brytningen pågår i flere hundre år. Kristendommen kommer som kongereligion og samtidig som pietistiske munkeordner, læren vokser seg inn i folket, og befester sine grunnprinsipper gjennom reformasjonen på 1500-tallet.

Fordi bevegelse i samfunn tar tid - og fordi menneskers opplevelse og oppfatning er i utvikling så er en del av denne arven er at vi hele tiden er på vei til noe nytt - teksten ligger der, grunnprinsippene likeså, men som i historien er vi mennesker alltid i en brytningstid. Det som vokser frem, finner sin plass, ofte i brytning mot Kirken selv, for også kirken kan krenke individets muligheter og rettigheter.

Individet først altså. Som det heter i et kjent Gruntvig-sitat: «Menneske først, og kristen så». Jeg tenker at det får være en rimelig rangorden her på jorden.

Så min tredje refleksjon - den sterke tanken om fellesskap.

Den tyske teologen Friedrich Gogarten skal ha sagt noe sånn som at «den

enkeltes forhold til Gud avgjøres i den enkeltes forhold til et annet menneske». Det sier noe viktig om samfunnsansvar her og nå, i livene vi lever.

Vi leser at individet og Gud ikke er alene - gudstroen knyttes tett til menneskenes forhold til hverandre. "Tjen hverandre!" heter det i teksten - og vi utfordres til å tenke på et ganske evig spørsmål; hva betyr fellesskapet for mennesket?

Filosofene og tenkerne Levinas og Løgstrup har beskrevet hvordan vi står i avhengighetsforhold til hverandre. De beskriver hvor grunnleggende tillit er, for at vi skal kunne fungere som mennesker og som samfunn. Det må være en del av denne arven.

Det helt ensomme og isolerte menneske har nesten ikke livsbetingelser. Fellesskap kan være frigjørende. I min politiske familie er dette en grunntanke, at fellesskap frigjør fordi et gir den enkelte muligheter løftet frem av de mange, det gir tilhørighet og det gir hva jeg vil kalle "medansvarets frigjøring".

Denne arven var med på å forme det samfunnet vi har i dag.

Hans Nielsen Hauge var tukthusfange i 1799, 29 år gammel. Motstanden han møtte var ikke først og fremst religiøs, men av maktpolitisk karakter, det skulle ikke være rom for annen gudsdyrking enn den som var offisielt regulert. Professor Dagfinn Mannsåker skriver at «Ei lekmannsinngrep i denne orden var et åtak på statens religionsvesen og på staten i det heile.»

Mens Halvdan Koht skriver at det var hans Nielsen Hauge som grunnla det norske demokratiet ved at hans bevegelse løftet folket frem mot åndelig selvstendighet. Et annet eksempel på en kraftfull arv.

Min fjerde refleksjon følger av de forrige, om individet og om fellesskapet - og det handler om forsoning.

Kristendommen har preget inn i oss i vår tenking om forholdet til vår neste. Bergprekenen skriver seg inn i historien som en av de mest radikale tekstene som finnes gjennom tanken om fiendekjærligheten. Budskapet om å elske ikke bare sin neste, men også sine fiender er fundamentalt, vi strever ennå med å forstå hvor revolusjonerende dette budskap virkelig var og fortsatt er.

Også her kan noe ha vært på gang før troen kom. I Roy Jacobsens roman Frost følger vi en dramatisk fortelling fra begynnelsen av 1000-tallet, på Island, I Trøndelag, rundt i Norge og i viking over havet. Det underliggende tema, slik jeg leser boken, er menneskenes strev med å finne andre måter å løse tvister på enn gjennom hevn.

De må ha forstått at de bare måtte finne nye veier, hevnen var i ferd med å ødelegge alt. "Øye for øye, tann for tann", det finnes også i religiøse tekster, og det er like sjokkerende hver gang vi ser at dette er nedfelt i straffeloven i noen land, i dag, i vår samtid. Det var normen den gang. Men noe skjer altså på Island, de kaller inn til ting som finner løsninger på tvister, de gjør opp uten drap og ødeleggelse.

Og videre til vår tid. Medansvar for andre mennesker betyr også at vi tar ansvar for oss selv men også for våre medmennesker. Her er en arv som følger av tilgivelse og forsoning, oversatt til hvordan menneskene ordner forholdene seg i mellom.

Eller for å snakke i dagens språk; konfliktløsning, fred og forsoning, fredsavtaler, gjenoppbygging. Det fortsatt radikale ved tilgivelsens mulighet og ansvaret for å søke forsoning. I menneskers handling bygger Sør Afrikas vei ut av apartheid på mye av kristendommens og humanismens arv.

Min femte refleksjon; kristendommen bringer på en kraftfull måte tanken om likhet og likeverd. Det er ikke jøde eller greker, det er ikke fri eller trell - for Gud er alle like. Alle har syndet - alle får del i den samme nåde. Kristendommen er både global og universell - her er alle inkludert.

Også det er verdier som bryter med det rådende tankesett, det er radikalt fordi det så klart bryter med rådende maktforhold.

Min siste refleksjon, som for meg binder det hele sammen, er en ideell fordring i arven, nemlig at "størst av alt er kjærligheten." Det er den verdien som trumfer alt annet, når vi står fast, når vi ikke finner en vei, så kan vi se hen til dette, at kjærligheten er en mulighet, vi kan velge den.

Jeg ser at disse refleksjonene er ganske brede oppsummeringer av ideer, ikke av

virkelighet - historien har et kapittel for hver dag der mennesker bruker religiøse budskap til å fremme egen makt. All religion er tolket religion, formidlet av mennesker. Og det må menneskene ta ansvar for. La oss se bort fra det akkurat nå. Det er arven i kristendommens og humanismens verdier vi er ute etter, ikke hvor godt menneskene har vært til å forvalte arven.

En menneskelig handling er likevel grunnleggende i denne arven - og det er at mennesker har ansvar for å velge. Vi må selv velge vår vei.

Da er vi over politikkens kjerne. For reelle valg forutsetter frihet. Frihet til å kunne velge å tro, til å kunne handle - eller til ikke å tro. Det er ikke gitt at alle har denne friheten til å velge.

En slik frihet er friheten til å tro. Fra kristendommens tidligste tider er trosfriheten en kamp som stadig må vinnes. Tertullian fra Kartago argumenterte i år 197 i sitt «Forsvarsskrift for de kristne» for religionsfrihet. Hans argumentasjon var at berøvelse av trosfrihet krenker religionen ved at den tvinger mennesket til å tilbe mot sin vilje. Den gang sto valget mellom religioner, ateisme var ikke et tenkbart alternativ. Tertullian legger til...«ikke engang et menneske ønsker å bli tilbedt av noen mot dets egen vilje».

Det er et frigjørende budskap. Som tror på det fire menneskes evner og ansvar.

Den religionsfriheten som kristne og andre har kjempet for opp gjennom tidene må logisk være en kamp for alles trosfrihet. Den franske menneskerettighetserklæringen fra 1789 og vår egen grunnlov befester trosfriheten og ytringsfriheten, de henger nært sammen. Og i tråd med tidens tenkning har argumentasjonen fra år 197 endret seg fra «...krenker religionen - til ...krenker mennesket». Kristendommen og humanismen møtes.

For meg er da dette kjerner i arven; individets stilling, fellesskapets betydning, likhet og likeverd, tilgivelse og forsoning, ansvar og frihet til å velge og kjærligheten.

Hva slags folk blir vi av det? Hva kan vi velge?

For det første; vi kan velge å forbli åpne og inkluderende og erkjenne at arven vil utvikles i oss som mennesker og som samfunn, vi kan se hvordan den får

betydning i et samfunn i bevegelse.

I møte med nye landsmenn og kvinner som utfordrer oss fordi vi opplever mangfold kan vi velge å holde fast ved arven om likhet, likeverd. Og vi kan tenke at den kristne og humanistiske arven forvaltes i Norge ikke lenger kun av nordmenn, men av innvandrere og flyktninger fra hele verden. Vi er ganske gode på likhet i vårt land. Vi strever mer med å leve godt med mangfold. Det er viktige lærdommer i den kristne og humanistiske arven som kan gjøre den oppgaven enklere.

Det betyr at vi skal være på vakt når noen omtaler norske verdier som noe statisk, som Norge på 50-tallet eller 60-tallet. Tenk på rundt år 1000, det som da kom truet til de grader det som da var norsk.

For det andre; vi kan velge å tenke at likhet og likeverd ikke er gitt, at det hele tiden oppstår forhold som bidrar til ulikhet og urettferdighet. Derfor er en viktig arv for meg at politikken kan bidra til at alle mennesker får like muligheter til å velge. Kvaliteter som tillit, rettferdighet og like muligheter er ikke naturgitt, vi kan velge - gjennom demokratiet å organisere samfunnet slik at de fortsatt preger forholdet mellom individer og fellesskap.

For det tredje; vi kan velge å arbeide for forsoning - mellom mennesker i Norge, men vi kan også bidra utover det. Vi kan velge å se Norge som en politisk og økonomisk overskuddsnasjon i en verden av altfor mye underskudd, at det gir oss et ansvar. Her er det en arv som gjør at den kristne nestekjærligheten og arbeiderbevegelsens solidaritetside møtes.

For det fjerde; vi kan velge å anvende arven enda tydeligere i måten vi forholder oss til fremtiden på. Vår største oppgave i dag er ikke bare å sette "den annen først", det vil si et annet medmenneske. Det handler om å sette fremtidige generasjoners interesser først. Intet mindre. Klima. Global helse. Flyktninger. Det vil i enda sterkere grad handle om vår evne til å forene på tvers av skillelinjer, ikke dele oss ytterligere inn.

Min konklusjon i denne refleksjonen er optimistisk. Vi har en viktig arv, i vårt tankesett, nedfelt i grunnloven og i menneskerettighetene. Men en del av den historiske erfaringen er at vi ikke kan være ukritisk optimistiske. Vår vilje til å verne om og løfte menneskeverdet, likeverdet, toleranse og rettferdighet må

vinnes hver dag - i de personlige hverdags-beslutningene, i Stortinget, i bispemøtene og i kirkemøtene.

Og siden kirkemøter ofte har meldinger til politikken, la meg avslutte med en melding i retur:

På jorden bør kjærlighet til andre mennesker engasjere oss. Til menneskene i det store flertall, medansvarets vi har for hverandre, tilliten vi ønsker i samfunnet, det bunner i en kjærlighet til livet, vi kan gjerne tilskrive dette en Gud, men altså dette; "menneske først, kristen så".

Så er det kjærligheten til den andre, den vi velger, om den personen finnes og den andre velger meg. Jeg mener at en følge av vår kristne og humanistiske er at vi bør juble for dette, for størst av alt er kjærligheten. Vi bør som samfunn og fellesskap slutte enda sterkere opp om kjærligheten mellom to mennesker, ønske den velkommen.

Og om de to ønsker det, at dette skal anerkjennes i Guds åsyn, så kan jo Kirken velge å juble og for min del gjerne si Halleluja.

Kilde
www.arbeiderpartiet.no

Emneoversigt
Historie, Humanisme, Innlegg, Kristendom, Kultur

URI
https://www.virksommeord.no/tale/var-kristne-og-humanistiske-arv-hva-slags-folk-blir-vi-av-det